

METODERAPPORT TIL SKUP-PRISEN 2014 for boka:

IKKE SI DET TIL NOEN

Historien om et barn, ei bygd og en ordfører

Journalist/forfatter: **Jon Gangdal**, Kolsåslia 23B, 1352 KOLSÅS, jon@gangdal.com, T: 909 87 909

Publisert: **Gyldendal Norsk Forlag**, Sehesteds gate 4, 0164 Oslo, T: 22 03 41 00

Dato: 17. oktober 2014

Redaktør: **Bjørn Olav Jahr**, bjorn.olav.jahr@gyldendal.no, T: 980 11 273

Journalistens/forfatterens rapport:

UTGANGSPUNKT FOR BOKA

Arbeidet med boka *IKKE SI DET TIL NOEN – historien om et barn, ei bygd og en ordfører* startet i november 2011 da Gyldendal Norsk Forlag spurte om jeg ville skrive en bok om straffesaken mot Vågå-ordfører Rune Øygard. (Like etter fikk jeg henvendelser fra to forlag til, men valgte å holde fast ved Gyldendal, både fordi forlaget var først ute og fordi jeg ikke har skrevet noe for Gyldendal før).

Som de fleste hadde jeg fulgt med på etterforskningen og forhandlingene i Sør-Gudbrandsdal tingrett gjennom mediene. Som de fleste hadde jeg vel også vekslet mellom tro og tvil rundt skyldspørsmålet – fram til de berømmelige Skype-meldingene og sms-ene ble lagt fram for retten på forhandlingenes tredje dag. Det kom jo som et sjokk på nesten alle.

Men her skilte nok mine reaksjoner lag med «de fleste». Etter å ha skrevet flere bøker om hva tilsynelatende «normale» mennesker kan begå av ekstreme handlinger (Christoffer-saken, drapssaker og vold mot kvinner), ble jeg verken sjokkert eller overrasket. Meldingene åpnet kun et vindu inn til et kjent mønster jeg oppdaget da jeg jobbet som næringslivsjournalist i Drammens Tidende, Dagbladet og TV2: Mennesker med mye makt mister lettere dømmekraften, enn folk som må forholde seg til korrektiver fra krefter som er større enn dem selv. Etter å ha jobbet mye som journalist med økonomisk kriminalitet, sa jeg også et annet kjent mønster: Folk som bedrar hverandre i forretningslivet, bedrar ofte sine ektefeller/samboere også. Jeg tenkte: Kunne rekkefølgen være omvendt i denne saken, tro?

Rune Øygard ble dømt til fire års ubetinget fengsel den 17. desember 2012. Da jeg så den svære mannen vakle ut av tingretten på Lillehammer, innså jeg at jeg allerede ved bokens start hadde en stor utfordring: Hvordan nærme meg denne saken med en nøytral innstilling? Bedre ble det ikke da jeg etterpå møtte offeret og oppdaget at hun jo fremdeles var et barn, selv om hun i mellomtiden var fylt 17 år – det samme som min egen datter.

Denne erkjennelsen tvang meg til å sette opp to hypoteser:

Er dette historien om en mektig mann, lokalpolitiker og fetter av hennes stefar som utnytter sin posisjon til å utvikle et kjærlighetsforhold til ei ung jente, og som ikke greier å sette de naturlige grensene som voksne skal sette i forhold til barn?

Eller er det historien om ei ung og usikker, men smart jente som utnytter en voksen manns svakheter for å skaffe seg en avlastning fra hjemlige problemer og oppnå personlige fordeler? Så havner hun i ei knipe, og konstruerer en historie om diverse overgrep for å komme seg ut av situasjonen.

Eller er det en kombinasjon av begge deler?

Det er jo ikke unikt at ei ung jente kan føle tiltrekning mot en voksen mann som gir henne mye oppmerksomhet og spiller på hennes pubertetsønske om å bli fullmoden kvinne. Det er heller ikke unikt at en voksen mann kan føle tiltrekning mot ei ung jente. Men det er heldigvis relativt sjelden at det utvikler seg til reelle forhold, slik det ble framstilt i dommene fra tingretten og i mediene som var de beskrivelsene jeg innledningsvis hadde å forhold meg til.

Men hvem har ansvaret for det som skjer i et slikt forhold? Det var ikke vanskelig å plassere. Voksne har et ubetinget 100 prosent ansvar for barn i en hver sammenheng – også for å se hva barnet selv er best tjent med – uavhengig av egne ønsker og behov. I følge den omfattende dommen i tingretten kunne dette ansvaret umulig være tilstrekkelig ivaretatt av Rune Øygard. Omsorgsrollen som han baserte sin forklaring på, ble kalt en konstruksjon.

Utgangspunktet for en bok var dermed fortsatt skjevt; like skjevt som den aldersmessige ulikevekt i forholdet mellom hovedpersonene. Samtidig så jeg hvordan hele straffesaken var blitt en kamp mellom de to historiene fordi det ikke fantes tekniske bevis av noen art. Skype-meldinger og sms-er var bare indisier.

Jeg så også hvordan avstanden mellom de to historiene hadde økt fordi påtalemyndigheten og alle i jentas «leir» hadde jaktet på alt som kunne dokumentere Øygards skyld, mens forsvarerne og Øygards støttespillere hadde søkt etter det som kunne bevise hans uskyld. Slik var kampen om dokumentasjonen blitt en kamp om troverdighet, noe rettsforhandlingene selvsagt bar sterkt preg av.

Men plutselig hadde jeg et atskillig med nøytralt utgangspunkt som straks ledet til det jeg kunne definere som bokens hovedoppdrag: å finne svar på to grunnleggende spørsmål:

1. Hva er det i jentas liv og familie som tilsier at hun snakker sant eller usant?
2. Hva er det i Rune Øygards liv og virke som tilsier at han snakker sant eller usant?

HVA ER NYTT I BOKA

Dette viste seg også være innfallsvinkelen til det boka avdekker av nyheter. Jeg har valgt dele disse to: A. Nyheter om jenta og hennes familie. B. Nyheter om Øygard og Vågå.

A. Nyheter om jenta og hennes familie.

Helt fra starten dannet det seg et inntrykk hos alle som fulgte saken at «det var jo noe spesielt med jenta og hennes familie». Dette skyldes sannsynligvis Øygards forsvarsstrategi som først var å framstille sin rolle overfor jenta som en omsorgsrolle som var nødvendig fordi jenta angivelig hadde det så vanskelig hjemme. Dernest prøvde han å skape mest mulig tvil om jentas troverdighet og hennes familie, særlig i lagmannsretten.

Jeg nærmet meg naturlig nok jenta og hennes familie med det for øye at det kunne være tegn til omsorgssvikt. Etter flere besøk hjemme hos dem, og ikke minst etter å ha bodd på samme hotell som dem under hele ankesaken, observert dem til frokost og i en rekke andre sammenhenger, fant jeg at det eneste spesielle med dem var at de hadde hatt et helvete i to år siden saken sprakk. Ellers hadde de sannsynligvis hatt omtrent de samme utfordringer med barnefordeling og andre ting

som andre familier so opplever samlivsbrudd. Men i stedet for å la det gå for langt, hadde de selv tatt kontakt med barnevernet – og fått hjelp til å finne en løsning som alle parter kunne leve med. Så langt jeg kunne se, hadde de altså gjort alt riktig, hvilket jeg også fikk bekreftet utenfor familien, og gjennom flere dokumenter fra både barnevern og helsestasjon som jeg etter hvert fikk tilgang til.

Jeg mener derfor at boka avsanner alle disse ryktene, og dokumenterer at inntrykket av at «det var noe spesielt med den familien» er konstruert.

Det andre som mange har skrevet og sagt har nyhetsverdi når det gjelder jenta, er at boka ved å formidle hennes historie viser hvordan unge jenter blir lurt inn i voksnes garn som de ikke kommer ut av før det er for seint. Jeg har fått brev fra damer helt opp i 70-årene som har lest boka, og sier at de plutselig har forstått mer av hvordan de kunne bli misbrukt som barn, og hvorfor det har gjort livene deres så vanskelige.

Det tredje er at det blir veldig tydelig i boka hvor vanskelig det følelsesmessige er for ofre som er i brytningen mellom barn og voksen: Barnet som føler skyld og dårlig samvittighet, ungdommen som føler skam og den voksne som har begynt å føle sinne.

B. Nyheter om Rune Øygard og Vågå

Rune Øygard var en av Norges mest populære og feirete ordførere, gjentatte ganger hyllet av statsminister Jens Stoltenberg som etter valget i 2009 utropte han til et sine to politiske forbilder sammen med Nelson Mandela. Flere andre statsråder var like fulle av lovord. Det samme var en rekke andre politikere og næringslivstopper som ikke kjente Øygard godt. Øygard fikk på det meste 70 prosent av stemmene ved kommunevalget i Vågå + ordfører støtte fra Sps 12 prosent, altså totalt 82 prosent av befolkningen i ryggen. Kommen ble kåret til Årets Barne- og Ungdomskommune 2006. Øygard ble Årets Kommuneprofil 2009.

Vågå kommune var erklært som «Vågå-suksessen» - en av de mest suksessfulle kommunene i Norge når det gjaldt næringsutvikling og etablering av nye arbeidsplasser. På Regjeringens egen hjemmeside ble det i 2008 lagt ut en artikkel «Så langt er Vågå en suksesshistorie».

Jeg dokumenterer i boka at Vågå kommune ikke er mer suksessfull enn andre kommuner. Både folketall, næringsutvikling og etablering har sunket med omtrent samme takt som alle andre innlandsbygder av Vågås størrelse og beskaffenhet. Samtidig har kommunens gjeld steget til et av de høyeste nivåene, selv i landsmålestokk.

«Vågå-suksessen» baserer seg på tre tvilsomme operasjoner som var ukjent utover en snever krets (særlig 2 og 3) før boka kom ut:

1. En hestehandel mellom Rune Øygard og Stein Erik Hagen som i 1999-2000 etablerte en del av ICAs regnskapskontor i Vågå mot at han fikk konsesjon på en eiendom og sponset teknisk utstyr til det nye Kulturhuset i bygda med to millioner kroner. (Dagbladet skrev noe om dette da det skjedde, men det ble aldri fulgt opp.)
2. Etablering av to spesialavdelinger av NAV som egentlig skulle vært plassert på Dovre, men som Øygard greide å få til Vågå etter å ha «varmet opp» daværende arbeidsminister Bjarne Håkon Hanssen som ved flere anledninger fikk låne og var gjest på Øygards private hytte i Sjudalen og ble behørig bespist hos Arne Brimi på Vianvang.
3. Øygard «kuppet» den første Næringshagen i regionen til Vågå før de seks kommunene var enig om hvor den skulle ligge. Han dro rett til sin ved å dra rett til SIVA-sjefen i Trondheim (AP-politiker) og fikk avtalen, mens de fem andre kommunene fortsatt diskuterte lokalisering. Det fikk den fordel av Vågå Næringshage ble hovednæringshage som etter hvert også rapporterte utviklingen i næringshagene som etter hvert kom i de andre kommunene.

Dermed så det ut som om Vågå hadde dobbelt så mange arbeidsplasser og tre ganger så mange bedrifter som den egentlig hadde.

Resten er historien om nedlegginger og luftslott som ingen noen gang har sett i sammenheng – før boka kom ut.

4. Samtidig ble det nedlagt en rekke store bedrifter, Vågå Bruk, Jutul landbruksmaskiner og en rekke småbedrifter. Jeg dokumenterer hvor lite Øygard gjorde for disse bedriftene.
5. Resten av Vågå-suksessen var luftslott som ble kringkastet via lokalavisene lenge før de var realiteter, og som heller aldri ble noe av: «Nord-Europas fotohovudstad», «Norges Toscana», «Regionsenter for finans og forsikring», «Mekanisk senter for Nord-Gudbrandsdalen», «Ein merkevare for reinheit i Europa», «Norges beste skule» (som ble en av de 40 dårligste i landet) osv osv.
6. Jeg mener å kunne dokumentere at det er en sammenheng mellom hvordan Øygard blir hausset opp som «suksessordfører» i Vågå og det handlingsrommet han får for å kunne begå kriminelle handlinger mot et barn i nesten to år. Jeg dokumenterer også trekk ved Øygards lederstil som mer enn indikerer at han ikke er helt ærlig i politikken heller. Han gjør alltid den han til enhver tid snakker med til den mest fortrolige. «Dette sier jeg bare til deg». «Ikke si det til noen». Slik får han en utrolig makt fordi det stort sett bare en han som kjenner alle kortene.
7. Jeg legger ved noen avisartikler og anmeldelser som viser at boken tydeligvis blir opplevd som en bok med høy nyhetsverdi (mange trodde den bare skulle grafse i straffesaken).

METODISKE UTFORDRINGER

Av naturlige grunner var det oppgaven med å dokumentere Øygard liv og virke. Til tross for flere forsøk på å få ham i tale (redegjort for bak i boka) ville han heller ikke medvirke til boka fordi «Han vil ikke bidra til at dette kommer ut i bokform», slik hans advokat Mette Yvonne Larsen uttrykte det da nyheten om boka ble presentert i februar 2013. Jeg tror likevel ikke det var avgjørende for hva jeg fant ut om «Vågå-suksessen». Men det kunne selvsagt vært interessant å ha med hans kommentarer i boka. I ettertid har også forholdt seg helt taus om innholdet, bortsett fra en uttalelse til Kommunal Rapport om at det er mange feil i boka, men da hadde han åpenbart ikke lest den. En av feilene skulle være hestehandelen med Hagen. Ut fra beskrivelsen han ga av rekkefølgen på avtalene, var den i overenstemmelse med beskrivelsene i boka.

Jenta og hennes familie syntes derimot boka var en god anledning til å få fortalt hele jentas historie, og ikke minst om hvordan familien har hatt gjennom de to årene saken har versert. I motsetning til Rune Øygard hadde de avstått fra å gi intervjuer eller kommentarer i mediene gjennom de to årene saken hadde pågått.

Men hvor mye kunne jeg egentlig fortelle av detaljer om hva som hadde foregått privat mellom Øygard og jenta?

Dette berører et av bokens grunnleggende etiske dilemmaer; grensesnittet mellom privatliv og offentlighet. Selv en supersynlig ordfører har krav på en viss diskresjon. Det som ble mest avgjørende for hvor grensene ble satt, var jentas og hennes families eget ønske om å fortelle sin historie i bokform, og det faktum at Øygard bevisst brukte sin ordførerrolle og sine politiske

kontakter – til og med landets statsminister – som lokkemat, for å få jenta med på turer der mange av overgrepene skjedde.

Mangelen på personlig kontakt med Øygard og hans nærmeste gjorde det ganske arbeidskrevende å tegne et bilde av hans personlighet. Selv om den tidligere Vågå-ordføreren hadde brukt mediene svært flittig til å fortelle om alt han hadde fått til og – og ikke minst *skulle* få til – for Vågå kommune, hadde han ikke gitt noen personlige intervjuer der en kunne komme tettere på *mennesket* Rune Øygard. Alt dreide seg om Vågå, bygdene og ordførergjernen.

Heldigvis kjenner jeg en del mennesker i Ottadalen fra før, og som også kjente Øygard. Mektige menn har nødvendigvis også en del fiender som ikke var så vanskelige å be om å få samtaler med. Disse var jeg naturligvis ekstra kritiske til. Noen var åpenbart ute på hevtokt. Gjennom å følge hele ankesaken i Eidsivating lagmannsrett, og høre ham selv og vitner forklare seg – og ikke minst Øygard selv kommentere andres vitnemål, fikk jeg også et innblikk i Øygards personlighet.

Alle opplysninger fra medier og muntlige kilder ble kryssjekket så langt det lot seg gjøre. Mye fant jeg i statlige, fylkeskommunale og kommunale arkiver, Brønnøysundsregistrene, nettsteder, bygdebøker og andre skriftlige kilder. Der jeg bare hadde muntlige kilder, valgte jeg kun å ta med poenger og opplysninger som var fortalt og/eller bekreftet av minimum to uavhengige kilder. Kildene er oppgitt, identifisert og/eller plassert fortløpende i stedet for å hakke opp teksten med fotnoter.

Etter hvert ble det store mengder informasjon. Medieklippene registrert i databasen Retriever med Rune Øygard og/eller Vågå som stikkord, utgjorde alene et antall på nærmere 1400 før straffesaken startet. Der er heller ikke lokalavisen Fjuken med, men jeg fikk god hjelp av flere av avisas journalister til å finne relevant stoff. Etterpå er det blitt nærmere 20 000 artikler med de samme stikkordene.

For å sette informasjonen i riktig sammenheng i forhold til oppdraget, valgte jeg å gjøre selvstendige analyser underveis, for eksempel av Øygards lederstil som viste seg å være nokså lik, enten han ledet Vågå kommune eller jenta. Faren ved slike analyser er at de lett sklir over i konklusjoner. Det prøvde jeg hele tiden å være bevisst. (*Don't tell – show!*)

Jeg oppdaget tidlig at jenta måtte fortelle sin historie med sin egen stemme. Først prøvde jeg å la henne fortelle på vanlig bokmål, men det fungerte ikke. Så «oversatte» jeg noen avsnitt til nynorsk med trekk av hallingdialekt (jeg bodde for mange år siden i Hemsedal og skrev for Hallingdølen). Det fungerte bedre. Men først da jeg fikk lagt inn enkelte typiske ottadalstrekk ble stemmen hennes riktig. Historien hennes tok da plutselig en annen og mer korrekt retning enn bokmålsversjonen, noe som viser hvor viktig det er å finne de riktige fortellerstemmene også i sakprosa.

Det var bare ett problem med dette fortellergrepet. Enkelte av hennes faktiske opplysninger og synspunkter krevde en mer grundig dokumentasjon som ikke passet med hennes 17 år gamle stemme. Det var krevende nok at den allerede vekslet mellom hvordan hun opplevde de to årene med Øygard både som barn og begynnende voksen. Å bryte opp hennes fortellerstemme med min egen 3. persons stemme, fungerte heller ikke. Løsningen ble fotnoter som bevisst ble laget som småfortellinger så de også ha en verdi i seg selv.

Avslutningsvis prøvde jeg i tråd med god presseskikk å få i tale flere av Rune Øygards venner som omtales kritisk i boka. Det lyktes bare delvis. Korrespondansen med disse aktørene er i sin helhet tatt inn som vedlegg bak i boka for å vise leserne hva de delvis har svart, og hva de har unnlatt å svare på. Jenta og hennes familie har fått lese igjennom og korrigere de kapitlene der hun er fortelleren. Den samme muligheten ville selvfølgelig Øygard fått – om han hadde valgt å medvirke.

SPESIELLE FORHOLD

Det mest spesielle jeg har opplevd under og etter arbeidet med boka framgår egentlig av vedleggene bakerst: Den øredøvende tausheten fra både Rune Øygard og hans støttespillere. Selv Rune Øygard som bredte seg i mediene og til og med kritiserte Høyesterett for å ha gjort lettvtint og dårlig arbeid da de økte straffeutmålingen fra 15 til 27 måneders ubetinget fengsel, har sittet musestille etter at boka kom ut (bortsett fra den lille kommentaren til Kommunal Rapport som sammen med lokalavisene var en av de mediene som var mest ivrig med å hausse Vågå-ordføreren til de store høyder).

Jeg velger å tolke det som en bevisst medietaktikk overfor en bok der det er vanskelig å finne både faktiske feil og sammenhenger.

Jeg ble også en smule overrasket over at flere anmeldere syntes det var drøyt at jeg på slutten av boka stilte spørsmål ved hvilket medansvar alle skredderne som skapte dette moderne eventyret om Keiserens nye klær, hadde. Derfor skrev jeg vedlagt kronikk som sto på trykk på Dagbladet, og som jeg fikk uvanlig mange tilbakemeldinger på.

Den forteller ved også indirekte noe om boka.

Vedlegg:

Boka

Omtale Fjuken

Nyhets sak GD

Omtale VG

Anmeldelse Dagsavisen

Anmeldelse Dagbladet

Kronikk i Dagbladet